

Marek BRYX*

Izabela RUDZKA**

MIASTO MODERNISTYCZNE JAKO ZRÓWNOWAŻONE MIEJSCE DO ŻYCIA

Zarys treści: Idea miasta modernistycznego Le Corbusiera to koncepcja miasta dobrego do życia, miasta dużego, a jednak z dostępem do słońca i świeżego powietrza dla każdego mieszkańca, która wyprzedziła swoje czasy.

Wytyczne wielkiego architekta do stworzenia zabudowy „*najlepszej do życia*” wynikały również z postulatów przyjętych przez CIAM na IV Kongresie w 1933 r. w Atenach¹. Najznakomitsi ówczesni architekci, pod przewodnictwem Le Corbusiera przygotowali zasady nowoczesnego projektowania, których głównym hasłem było: „słońce, przestrzeń, zieleń”². Były to idee dalekie od panujących ówczesnie warunków życia, wręcz uważane za luksus, przynależny najbogatszym mieszkańcom miast. Należy bowiem pamiętać, że jeszcze do czasu dwudziestolecia międzywojennego, dominującą zabudową miejską była zabudowa gęsta, w ciasno przylegających do siebie kamienicach z oficynami i podwórkami – studniami³.

„*Więcej powietrza, światła i zieleni!*”! Idee te zaczęły powracać do łaski we współczesnych nam czasach, jako główne cele miasta zrównoważonego⁴. Podobnie zresztą jest z ideą miasta piętnastominutowego⁵. Jednak w obu tych przypadkach zbyt

* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

** Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

¹ A. Kędzierska, K. Uchowicz, M. Wirkus, *Archipelag CIAM*, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Warszawa 2019.

² The Getty Conservation Institute, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html, (dostęp: 02.11.2022).

³ Mieszkania w Polsce 1918-2018: raport na stulecie niepodległości, Murator, Mieszkalnictwo w Polsce 1918-2018: raport na stulecie niepodległości – Architektura – murator (muratorplus.pl), (dostęp: 02.11.2022).

⁴ M. Bryx, *Mieszkanie dostępne w zrównoważonym mieście*, CeDeWu, Warszawa 2021.

⁵ C. Moreno, What is 15 minutes city and how will it change how we live, work and socialise, <https://www.euronews.com/next/2021/09/16/what-are-15-minute-cities-and-how-will-they-change-how-we-live-work-and-socialise>, Le Corbusier w wytycznych Karty Ateńskiej również postulował za pełną organizacją życia, w tym pracy niedaleko miejsca zamieszkania tak, aby robotnik wracając z pracy, miał do niej jak najbliżej (dostęp: 22.11.2022).

często zapominamy, iż za ich stworzenie odpowiada architekt, przez wielu uważany za „niszczyciela prawdziwego życia miast”⁶. Choć zniechęcony, wyznaczył trendy w wielorodzinnym budownictwie mieszkaniowym na kilka kolejnych dekad⁷, pośrednio walcząc z ubóstwem mieszkaniowym wielu krajów⁸.

Wznoszenie budynków wielorodzinnych, w uprzemysławiających się krajach socjalistycznych, było rozwiązaniem niwelującym problem tzw. luki mieszkaniowej, umożliwiającym przespieszoną industrializację. Budynki i mieszkania wybudowane w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku, nadal zapewniają dobre miejsca do życia, pomimo niezawinionej złej sławy⁹.

Celem artykułu jest próba udowodnienia, że modernistyczne idee Le Corbusiera wyprzedziły swój czas. Przedstawiono więc koncepcję miasta modernistycznego według Le Corbusiera oraz wskazano jej powiązania z ideą zrównoważonego rozwoju miast. O te cele, wyznaczone przez Le Corbusiera i cele miasta zrównoważonego, czyli o komfort życia w mieście, walczą mieszkańcy współczesnych miast¹⁰.

Dla osiągnięcia tak wyznaczonego celu autorzy podjęli próbę dookreślenia miasta, przedstawili założenia miasta modernistycznego oraz próbę jego realizacji w warunkach gospodarki socjalistycznej. Ta niezbyt udana próba, głównie poprzez eksponowanie liczby wybudowanych mieszkań, a nie kompleksowych warunków do życia, przyczyniła się do upadku idei modernizmu. Dziś – naszym zdaniem – wraca ona pod postacią koncepcji miasta zrównoważonego, którego cel jest taki sam, jak cel Le Corbusiera – komfort życia wszystkich mieszkańców.

Słowa kluczowe: modernizm, miasto, Le Corbusier, jakość życia, przestrzeń.

Miasto – jako podmiot i przedmiot niedookreślony

Choć niemalże codziennie dyskutujemy na temat miasta lub opisujemy zjawiska miejskie, sam desygnat do tej pory nie otrzymał jednoznacznej definicji. Należy bowiem zauważyć, iż miasto nie jest jednorodnym i raz na zawsze danym nam produktem. W swych niezliczonych formach zmienia kształty, ewoluuje, ulegając emergencji, a czasami degradacji¹¹. I jak pisał Lefebvre – dopóki nie istnieje jednolita nauka o mieście¹², nie można dookreślić definicji miasta w większym stopniu, niż nadając mu kolejne przymioty.

⁶ J. Jacobs, *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa, 2014.

⁷ T. Swoboda (przekł.), Le Corbusier, *Urbanistyka*, C.A. Architektury, 2015.

⁸ A. Cymer, *Skąd się wzięły bloki*, Culture.pl (dostęp 18.11.2022).

⁹ W. Tymowski, *Czy blokowiska są złe?* Starsi mówią: szare i zgrzebne, młodszy: była zieleń i wspólna przestrzeń (wyborcza.pl), (dostęp: 18.11.2022).

¹⁰ M. Tomanek, *Aktywiści miejscy walczą o zieleń w miastach*, EkoGuru, portal ekologiczny (dostęp: 18.11.2022).

¹¹ I. Rudzka, *Obszary zdegradowane jako bariera rozwoju miast. Znaczenie przestrzeni publicznej w modelu rewitalizacji strategicznej*, OW SGH, Warszawa 2022, s. 19.

¹² H. Lefebvre, *Prawo do miasta*, 14.Lefebvre.pdf (amu.edu.pl) (dostęp: 18.11.22).

Choć jak zaznaczył C.S. Bartnik, pewne formy traktowania miasta, jako czegoś więcej niż zbiór określonych elementów na określonym obszarze, pojawiały się już na początku XX wieku, kiedy to powstała filozofia miasta, a nawet jego metafizyka¹³, nadal stoimy przed dylematem znalezienia wspólnego mianownika dla czegoś, co przyjęliśmy nazywać miastem.

Sięgając jednak do najdalszej, znanej nam historii miast, należałoby się przyjrzeć doskonale opisywanym przez historyków miastom greckim, które np. wg Platona nie powinny liczyć więcej niż 5000 mieszkańców, ze względu na możliwość utrzymania więzi społecznych, istotnych dla wielu aspektów funkcjonowania miast. Zdaniem filozofa celem powstawania miasta winna być odpowiedź na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa ich mieszkańcom¹⁴. Arystoteles natomiast rozpatrywał miasta na poziomie intelektualno-społecznym. Według niego miasto było rodzajem „przyjacielskiego stowarzyszenia wolnych ludzi, różnych zawodów”, a ich wspólnym celem powinno być dobro tegoż miasta¹⁵.

Jeden z późniejszych, XIX wiecznych, myślicieli – Alexis de Tocqueville, dostrzegł w mieście przede wszystkim potencjał oświeceniowy, bowiem jak pisał – to w mieście ludzie nabywali prawo wolności, „troszcząc się jednocześnie o wspólne dobro, tworzyli małe ojczyzny”¹⁶. Wiek XIX, to również czas rozwoju przemysłu i kapitalizmu. Wraz z rozrastającymi się obszarami przemysłowymi w miastach, powstawały ogromne obszary biedy i wykluczenia dużych grup robotniczych. Chłopi, którzy „uwalniali się” od ziemi, „wchodzili w niewolę panów fabrycznych”¹⁷, płacąc dodatkowo zdrowiem i życiem, za pracę i mieszkanie w uwłaczających warunkach. Jak pisał Engels: „Dziewięćdziesiąt i więcej procent ludności miast nie ma w nich miejsca, które mogliby nazwać swoim własnym, co stawia (ich) poniżej jaskiniowch troglodytów”¹⁸. Opinię powyższą głosił również G. Lucas, wskazując na istniejący i pogłębiający się w miastach problem rozwartwienia społecznego, który de facto czynił miasta trudnymi do życia¹⁹. Podobnie myślał H. Lefebvre, który za Marksem wskazał na niesprawiedliwą akumulację kapitału i w pewien

¹³ C.S. Bartnik, *Polska teologia miast*, (w:) *Miasto i kultura polska w dobie przemysłowej*. Wartości, H. Imbs (red.). Ossolineum, Wrocław, 1993.

¹⁴ L. Strauss, Platon, (w:) L. Strauss, J. Cropsey, *Historia Filozofii Politycznej*, Fundacja Augusta Cieszkowskiego, Warszawa 2010, s. 50.

¹⁵ Ibidem, s. 141-142.

¹⁶ M. Zaterbaum, Aleksander de Toucqueville, (w:) L. Strauss, J. Cropsey, *Historia filozofii politycznej*, ibidem, s. 786.

¹⁷ K. Marks, *Kapitał*, Tom. I, Książka i Wiedza, Warszawa 1970, s. 713-715.

¹⁸ F. Engels, *W kwestii mieszkaniowej*, Książka i Wiedza, Warszawa 1949, s. 27.

¹⁹ G. Lucas, *Wprowadzenie do ontologii bytu społecznego*, t. 1, PWN 1984, s. 216.

sposób uprzedmiotowienie robotnika XIX wiecznego miasta, czemu dał wyraz w manifestacie „Prawo do miasta”²⁰.

Inny z późniejszych badaczy D. Harvey, za R.E. Parkerem, określił miasto jako: „najsłabszą (...) i najbardziej udaną próbę, jaką kiedykolwiek podjął człowiek, w przekształcaniu świata, w którym żyje (...). W ten sposób (...) stwarzając miasto, człowiek przekształcił samego siebie”²¹. Wypowiedź ta wskazuje na nowe podejście do analizowania przedmiotu, jakim jest miasto. Podmiot/człowiek, staje się nie tylko obserwatorem i kreatorem, ale również stanowi część obserwacji i kreacji świata zewnętrznego, urzeczywistnionego „życiem” miasta. Między nim a światem zewnętrznym tworzą się różnego rodzaju połączenia i oddziaływania, w wyniku czego zarówno podmiot, jak i przedmiot/miasto ulegają stałym przeobrażeniom, tworząc nową jakość. M. Castells, podkreślał szczególną rolę miejskości²². Podobnie jednak jak poprzednicy, wskazywał na ujemne korelacje między rozwojem miasta, a przemysłem²³.

Na inne elementy definiujące miasto zwrócili uwagę G. Cullen oraz K. Lynch, ujmując miasto poprzez jego obraz, jako architekturę²⁴ i miejsca rozpoznawalne²⁵. Jak bowiem pisał A. Giddens „to historia (tworząca miejsca) określa ostatecznie czym miasto się staje dla swoich odbiorców”. Dla A. Wallisa²⁶ najważniejszy był kulturowy wymiar miasta²⁷. Socjolog wskazywał na społeczny aspekt przestrzeni, jako podstawę zmian ludzkich²⁸. Y.F. Tuan określił miasto poprzez specyficzne miejsca – bliskie człowiekowi, a więc obszar, który tworzy człowiek, nadając mu indywidualny charakter.

Jak można zatem zauważyć, trudno jednoznacznie w jednym zdaniu zdefiniować miasto. Być może wynika to, jak pisał Lefebvre, z braku „miejskiej” nauki, być może istnieje problem z dookreśleniem składowych elementów miasta, a być może jest też tak, że sam podmiot, dokonujący takiej próby, nie może być obiektywnym epistemologicznie, co powoduje powstawanie niejednoznaczności, ogólności i ułomności w stworzonym

²⁰ H. Lefebvre, *Prawo do miasta*, ibidem, s. 32.

²¹ D. Harvey, *Bunt miast*, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa, 2012, s. 21.

²² M. Castells, *Kwestia Miejska*, PWN, Warszawa 1982, s. 4.

²³ Ibidem, s. 9.

²⁴ G. Cullen, *Obraz miasta*, Ośrodek Brama Grodzka, Lublin 2011, s. 7.

²⁵ K. Lynch, *Obraz miasta*, Archiwolta, Kraków 2011, s. 1.

²⁶ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 4-5.

²⁷ A. Wallis, *Kultura i więź przestrzenna*. Książka i Wiedza, Warszawa 1978, s. 103.

²⁸ A. Wallis, *Socjologia przestrzeni*, Niezależna Oficyna Wydawnicza Nowa, Warszawa 1990.

definiendum. Z drugiej strony, pomimo indywidualności definicji, jak można zauważyć, miasto pozostanie zawsze pewnego rodzaju obszarem, na którym funkcjonują ludzie, a więc społeczny aspekt miasta w jego analizach i rozważaniu, będzie zawsze najważniejszym z obszarów.

Miasto modernistyczne

Zaproponowane przez Corbusiera miasto modernistyczne posiadało w swoich założeniach wiele zalet, zarówno z punktu widzenia jego przyszłych użytkowników, ale również władz miasta. Przeciwwstawiało się ciasnocie osiedli robotniczych, nie mówiąc już o slumsach sytuowanych głównie na przedmieściach. Przede wszystkim więc zakładało, że mieszkanie przestronne i doświetlone słońcem w mieście modernistycznym będzie dostępne dla każdego, a wszystkie budynki będą funkcjonowały w zieleni. Jak pisał architekt: „...*Dzisiejsze miasta to śmiertelne niebezpieczeństwo (ze względu na spaliny). Jak go uniknąć? Władze miejskie niczego nie mogą zrobić. Trzeba by stworzyć przestrzenie zieleni na 20, 30, 40 czy 50 procentach powierzchni miasta*”²⁹. Zatem użyteczność jednostki mieszkalnej byłaby efektem nie tylko funkcjonalności mieszkania, co i funkcjonalności otoczenia. Oznacza to konieczność ulokowania w bliskim otoczeniu mieszkań przestrzeni zielonych, obiektów użyteczności publicznej, infrastruktury społecznej, oraz przestrzeni publicznych i rekreacyjnych stwarzających możliwości interakcji, budowania relacji i wypoczynku, a w konsekwencji więzi między ludźmi, na których tworzenie człowiek powinien mieć czas. Jak pisał autor: „*Osiem godzin pracy. Potem osiem godzin wypoczynku. Urbanista musi dać odpowiedź. Sport powinien być dostępny dla każdego mieszkańca miasta. Sport powinno się uprawiać blisko domu (...). Wsiąść do tramwaju, autobusu, metra, jechać kilometr z walizką w rękę? Nie, w takich warunkach sport nie jest możliwy. Boisko musi być blisko domu. Aby zrealizować tę utopię, wystarczy stawiać wysokie budynki*”³⁰.

Ta ostatnia możliwość miała być kreowana poprzez budynki mieszkalne jako właściwie zaprojektowane, dzięki ich funkcjonalności i dostępności i wspólnym, właściwie zaprojektowanym przestrzeniom. Zgodnie z ideą Corbusiera przestrzeń, w tym przestrzeń publiczna, leżała w centrum uwagi architekta, miała bowiem zapewniać dostęp do świeżego powietrza i słońca. Szerokie ulice miały umożliwić swobodne poruszanie się, a przestrzeń między wysokimi budynkami miała wszechstronnie służyć ludziom.

²⁹ Le Corbusier, *Urbanistyka*, CA Architektura, Warszawa 2015.

³⁰ *Ibidem*, s. 225.

Przykład takiego budownictwa zademonstrował Le Corbusier, stwarzając projekt „Ville Contemporaine”.

Zdjęcie 1. Ville Contemporaine

Źródło: Internet: Ville Contemporaine – Bing images (dostęp: 18.11.2022).

Nowatorskie poglądy Le Corbusiera zyskały uznanie w gronie architektów, tworzących CIAM. Wszyscy oni opowiadali się za demokratyzacją mieszkania i zdrowej przestrzeni publicznej³¹. Wśród pięciu funkcji miasta za najważniejsze uznali mieszkalnictwo³². Uważali, iż „obszary mieszkaniowe powinny zajmować najlepsze miejsca w mieście z punktu widzenia typografii, klimatu, światła słonecznego i dostępności terenów zielonych”³³. Wizja Le Corbusiera stwarzała szanse urzeczywistnienia tej idei.

W latach trzydziestych ubiegłego stulecia ideę miasta modernistycznego próbowano wdrożyć także w Polsce, m.in. w osiedlach Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej (WSM)³⁴, czy Towarzystwa Osiedli Robotniczych (TOR)³⁵. Wszędzie starano się zapewnić mieszkańcom dostęp do słońca w mieszkaniach, przestrzenie publiczne czy wspólne przestrzenie i pomieszczenia w budynkach. Jednakże w warunkach kapitalistycznych, eufemistycznie rzecz ujmując, nie łatwo było sprostać kosztom takiej realizacji, gdyż nie istniała zasada wprowadzona w PRL, umarzania połowy kredytu

³¹ Ibidem.

https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html (dostęp: 11.11.2022).

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Historia i funkcjonowanie spółdzielni mieszkaniowych w Polsce – Spółdzielnie Mieszkaniowe (spoldzielniemieszkaniowe.pl) (18.11.2022).

³⁵ Organizacja i działalność Towarzystwa Osiedli Robotniczych Lewicowo.pl, (dostęp: 18.11.2022).

zaciągniętego przez inwestora na budownictwo mieszkaniowe³⁶. Przejawiało się to przede wszystkim w ograniczeniu powierzchni mieszkań, przy jednoczesnym usilnym dążeniu do utrzymania ich wielofunkcyjności i możliwości spłaty kredytu hipotecznego przez mieszkańców. Jak pisał M. Bryx „na osiedlu Rakowiec udało się wybudować mieszkania 30-metrowe, za które czynsz wynosił tylko 18 zł”³⁷. Sprostanie tym różnorodnym, częściowo sprzecznym oczekiwaniom było dużym wyzwaniem dla architektów. Mimo to, dokonania WSM, czy TOR, zarówno architektoniczno-urbanistyczne, jak również o charakterze społeczno-wychowawczym³⁸, do dzisiaj budzą uznanie³⁹.

Modernistyczne miasto socjalistyczne

Powstanie nowego, socjalistycznego ustroju tchnęło w architektów zgromadzonych w CIAM nowe siły. Przyjmując za dobrą monetę ideologiczne slogany nowego ustroju o równości, demokracji itp., a także realne potrzeby odbudowy i rozbudowy miast, podjęli oni próbę realizacji tych idei. H. Syrkus na długo przed ideami zawartymi w książkach J. Gehla, wskazywała na to, że skala osiedla mieszkaniowego to skala pieszego⁴⁰. Jak wspomina, planowano osiedla, w których niezbędne budynki infrastruktury społecznej (przedszkola, szkoły, sklepy) miały być zlokalizowane w bliskiej odległości od mieszkań. Zakładano, że przedszkole powinno mieścić się w odległości rzędu 250 metrów od budynku mieszkalnego, zaś szkoła – 500 metrów. Były to odległości umożliwiające przedszkolakom i uczniom dotarcie do tych obiektów na piechotę. Jak pisała uzasadniając to podejście „wnętrze osiedla rządzi się prawem piechura”⁴¹. Podejście to wiele lat później spopularyzował Gehl pisząc „chodzenie jest pierwszym i najbardziej podstawowym sposobem przemieszczania się, sposobem na dostanie się dokąds, zapewnia jednak również nieformalną i nieskomplikowaną możliwość bycia obecnym w środowisku publicznym”⁴². Niestety nie udało się wdrożyć tych założeń

³⁶ M. Bryx, *Finansowanie rozwoju budownictwa mieszkaniowego w miastach*, SGH, Warszawa 1999, s. 69.

³⁷ Ibidem.

³⁸ A. Solska, *Zagadnienia ładu w nowych mieszkaniach robotniczych w Warszawie*, (w:) Materiały Pierwszego Polskiego Kongresu Mieszkaniowego, Warszawa.

³⁹ Archipelag CIAM, ibidem, s. 14-15, *Wielka płyta sprzedaje się jak świeże bułeczki – Heritage Real Estate* (dostęp: 18.11.2022).

⁴⁰ H. Syrkus, *Ku idei osiedla społecznego 1925-1975*, PWN, Warszawa, 1976, s. 394.

⁴¹ Ibidem.

⁴² J. Gehl, *Życie między budynkami*, wyd II, RAM, Kraków, 2013, s. 133.

w praktycznej realizacji, a to co stworzono w Polsce w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych było zawsze efektem ograniczeń, głównie ekonomicznych.

Dopiero lata siedemdziesiąte, wraz z upowszechnieniem budownictwa wielkopłytkowego i próbie wybudowania 4 milionów mieszkań w trakcie dekady przyniosły szerszej zastosowanie rozwiązań modernistycznych, głównie w postaci dużych wolnostojących budynków. Kiedy oddawano mieszkania do użytku, przestrzeń pomiędzy nimi była zazwyczaj nieuporządkowana, zaś projektowane obiekty użyteczności publicznej często nie istniały. W planowaniu i realizacji planu brano bowiem pod uwagę liczbę oddanych do użytku mieszkań (ew. izb), nie zaś spełnienie wymogów kompleksowości osiedla, komfortu życia mieszkańców, itd. Głównie z tego powodu dzielnice miast o charakterze modernistycznym krytykowane były jako betonowe monstra blokowiskowe, smutne, jednorodne, bez intymnej przestrzeni, czyli odwrotnie do tego czego oczekiwali Gehl i Jacobs.

Zdecydowaną i skuteczną próbę ucieleśnienia w pełni idei modernistycznej, która tworzyłaby demokratyczne miejsca do mieszkania dla ludzi, podjął w pierwszych latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia zespół architektów pod kierunkiem M. Budzyńskiego, realizujący zespół mieszkaniowy „Ursynów Północny” w Warszawie. Pomimo realizacji budynków w technologii wielkopłytkowej, udało się jednak, przy zastosowaniu różnorodnych kształtów i wysokości budynków, uniknąć jednorodności i jednostajności oraz zapewnić słońce w funkcjonalnych mieszkaniach. Zespół kierowany przez M. Budzyńskiego wykorzystał w tworzeniu tego osiedla syntezę ówczesnych urbanistycznych myśli i osiągnięć humanistycznych oraz technicznych. Jako pierwsi zaczęli oni stosować w urbanistyce pojęcie „*Natura i Kultura*”⁴³, które do dziś jest podstawą pracy tegoż architekta⁴⁴. Jednak i tutaj, w trakcie realizacji tego sztandarowego osiedla, dały o sobie znać ograniczenia finansowe. Większość zamierzeń, dotyczących infrastruktury udało się zrealizować tylko częściowo. Np. w roku szkolnym 1981/1982 miało funkcjonować 13 szkół, a działało jedynie 6⁴⁵. Nie zbudowano także małej architektury użytkowej, sklepików, barów, czytelni, itd. Mimo tego, jak pisze Cymer: „*ursynowskie osiedla od razu oceniono wysoko jako dobre miejsce do*

⁴³ Równowaga pomiędzy naturą a kulturą. Filozofia architektury Marka Budzyńskiego – Stowarzyszenie GeniusLoci (dostęp: 14.11.2022).

⁴⁴ *Bolało mnie określenie „sypialnia Warszawy”*. Wywiad z Prof. Markiem Budzyńskim, <https://www.haloursynow.pl/artykuly/bolalo-mnie-okreslenie-sypialnia-warszawy-prof-marek-budzynski-o-projektowaniu-ursynowa-wywiad,13902.htm>, dostęp 20.11.2022.

⁴⁵ A. Cymer, *Architektura w Polsce 1945-1989*, Centrum Architektury, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Warszawa 2019, s. 297.

*życia. Decydowała o tym ludzka skala domów czy rozległe tereny zielone pomiędzy blokami*⁴⁶.

Niezależnie od różnorodnych trudności, przedsięwzięcie urbanistyczno-architektoniczne Ursynów Północny, dowiodło, że w ramach idei modernistycznych możliwe jest również zbudowanie „miasta dla ludzi”. Wymagało to jednak pewnego leaftingu, wprowadzenia różnorodności w jednorodność, co choć nieznacznie, wykraczało poza ideę Le Corbusiera, jednak zachowując główne i najważniejsze postulaty CIAM. Trzeba jednak pamiętać, że powstały one prawie 40 lat wcześniej niż Ursynów Północny⁴⁷.

Podsumowanie

Udany przykład zastosowania zmodyfikowanej nieco idei modernistycznej jest ważny dla przyszłości miast i ludzkości. I. Gehl wychował się, rozwijał i pracował w mieście małym, jakim jest Kopenhaga. J. Jacobs natomiast w specyficznej dzielnicy Nowego Jorku o niskiej zabudowie. Koncentrowali się więc na relacjach między ludźmi traktując substancję mieszkaniową jako pewną oczywistość do której przywykli od dzieciństwa.

Tymczasem Le Corbusier, jako wizjoner wyprzedził swój czas, wychodząc poza otaczającą go rzeczywistość, naprzeciw wyzwaniom, które dopiero obecnie stają się prawdziwymi wyzwaniami stojącymi przed ludzkością. Jeśli dziś 8 miliardów ludzi żyje na świecie i ponad połowa z nich już mieszka w miastach, a liczba mieszkańców miast będzie szybciej rosła niż liczba ludności świata, to trudno upatrywać możliwość rozwiązania problemów mieszkaniowych ludności miast bez powrotu do idei modernizmu. Zapewne zmodyfikowanej o kwestie natury i kultury, także poprzez budowanie odpowiednich obiektów zaspokajających nowe potrzeby, używających nowych oszczędnych technologii, być może powrotu do prefabrykacji, itd. Pytanie tylko, czy chcemy i czy nas stać na powrót do demokratycznej idei budowania słonecznych, funkcjonalnych i dostępnych mieszkań w zrównoważonym mieście? Nie sądzimy bowiem, aby rozwój internetu, pracy zdalnej itd., doprowadził do degradacji więzi międzyludzkich, a w konsekwencji upadku miast.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Równowaga pomiędzy naturą a kulturą. Filozofia architektury Marka Budzyńskiego – Stowarzyszenie GeniusLoci (dostęp: 14.11.2022).

Bibliografia

1. Bartnik S.C., *Polska teologia miast*, (w:) *Miasto i kultura polska w dobie przemysłowej. Wartości*. H. Imbs (red.). Ossolineum, Wrocław, 1993.
2. Bryx M., *Mieszkanie dostępne w zrównoważonym mieście*, CeDeWu, Warszawa 2021.
3. Bryx M., *Finansowanie rozwoju budownictwa mieszkaniowego w miastach*, SGH, Warszawa 1999.
4. Castells M., *Kwestia Miejska*, PWN, Warszawa 1982.
5. Cullen G., *Obraz miasta*, Ośrodek Brama Grodzka, Lublin 2011.
6. Cymer A., *Skąd się wzięły bloki*, Culture.pl (dostęp 18.11.2022).
7. Cymer A., *Architektura w Polsce 1945-1989*, Centrum Architektury, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Warszawa 2019.
8. Davies H., *Boże Igrzysko. Historia Polski*, Znak Kraków 2010.
9. Debord G., *Spoleczeństwo spektaklu*, PIW, Warszawa 2006.
10. Engels F., *W kwestii mieszkaniowej*, Książka i Wiedza, Warszawa 1949.
11. Gehl J., *Życie między budynkami*, wyd II, RAM, Kraków, 2013.
12. Giddens A., *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
13. Harvey D., *Bunt miast*, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa, 2012.
14. Jacobs J., *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa, 2014.
15. Kędzierska, A. Uchowicz, Wirkus M, *Archipelag CIAM*, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Warszawa 2019.
16. Lefebvre H., *Prawo do miasta*, 14.Lefebvre.pdf (amu.edu.pl) (dostęp: 18.11.22).
17. Lynch K., *Obraz miasta*, Archivolta, Kraków 2011.
18. Lucas G., *Wprowadzenie do ontologii bytu społecznego*, T. 1., PWN, 1984.
19. Marks K., *Kapitał*, Tom. I, Książka i Wiedza, Warszawa 1970.
20. Moreno C., What is 15 minutes city and how will it change how we live, work and socialise, <https://www.euronews.com/next/2021/09/16/what-are-15-minute-cities-and-how-will-they-change-how-we-live-work-and-socialise>.
21. Rudzka I., *Historyczne i przestrzenne ujęcie koncepcji funkcji miast i ich współczesne zastosowanie*, (w:) *Szlakami Geografii Ekonomicznej. Przestrzeń, Instytucje, Metodologia*, Bogucki, Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020.

22. Rudzka I., *Obszary zdegradowane jako bariera rozwoju miast. Znaczenie przestrzeni publicznej w modelu rewitalizacji strategicznej*, OW SGH, Warszawa 2022.
23. Rutkowska-Gurak A., *Współczesny rozwój miast – wybrane problemy*, (w:) Szlakami Geografii i Ekonomicznej. Przestrzeń, Instytucje, Metodologia, Bogucki, Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020.
24. Samsonowicz H., *Życie miasta średniowiecznego*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2014.
25. Sabogal A., *Urban Ecology. A Case Study of Lima City, Peru*, Springer, 1999.
26. Solska A., *Zagadnienia ładu w nowych mieszkaniach robotniczych w Warszawie*, (w:) Materiały Pierwszego Polskiego Kongresu Mieszkaniowego, Warszawa.
27. Strauss L., Platon, (w:) L. Strauss, J. Cropsey, *Historia Filozofii Politycznej*, Fundacja Augusta Cieszkowskiego, Warszawa 2010.
28. Swoboda T. (przekł.), Le Corbusier, *Urbanistyka*, C.A. Architektury, 2015.
29. Syrkus H., *Ku idei osiedla społecznego 1925-1975*, PWN, Warszawa, 1976.
30. Tomanek M., *Aktywiści miejscy walczą o zieleń w miastach*, *Aktywiści miejscy walczą o zieleń w miastach*, EkoGuru portal ekologiczny (dostęp: 18.11.2022).
31. Tymowski W., *Czy blokowiska są złe? Starsi mówią: szare i zgrzebne, młodszy: była zieleń i wspólna przestrzeń* (wyborcza.pl), (dostęp: 18.11.2022).
32. Wallis A., *Kultura i więź przestrzenna*, Książka i Wiedza, Warszawa 1978.
33. Wallis, *Socjologia przestrzeni*, Niezależna Oficyna Wydawnicza Nowa, Warszawa, 1990.
34. Zaterbaum M., Aleksander de Toucqueville, (w:) L. Strauss, J. Cropsey, *Historia filozofii politycznej*, Fundacja Augusta Cieszkowskiego, Warszawa 2010.

Strony internetowe:

1. Bolało mnie określenie „sypialnia Warszawy”. Wywiad z Prof. Markiem Budzyńskim; <https://www.haloursynow.pl/artykuly/bolalo-mnie-okreslenie-sypialnia-warszawy-prof-marek-budzynski-o-projektowaniu-ursynowa-wywiad,13902.htm>, (dostęp 20.11.2022).
2. Historia i funkcjonowanie spółdzielni mieszkaniowych w Polsce – Spółdzielnie Mieszkaniowe (spoldzielniemieszkaniowe.pl) (18.11.2022).

3. Mieszkania w Polsce 1918-2018: raport na stulecie niepodległości, Murator, Mieszkalnictwo w Polsce 1918-2018: raport na stulecie niepodległości – Architektura-murator (muratorplus.pl) (dostęp: 02.11.2022).
4. https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html (dostęp: 11.11.2022).
5. Organizacja i działalność Towarzystwa Osiedli Robotniczych Lewicowo.pl, (dostęp: 18.11.2022).
6. Równowaga pomiędzy naturą a kulturą. Filozofia architektury Marka Budzyńskiego – Stowarzyszenie GeniusLoci (dostęp: 14.11.2022).
7. The Getty Conservation Institute, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html, (dostęp: 02.11.2022).
8. Ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym, (Dz. U. 1990, Nr 16, poz. 95). Akt prawny (sejm.gov.pl) (dostęp: 11.11.2022).

MODERNIST CITY AS A SUSTAINABLE PLACE TO LIVE

Le Corbusier's idea of a modernist city is a concept of a good city to live, a large city, yet with access to the sun and fresh air for every inhabitant, which was ahead of its time. The guidelines of the great architect to create the "best to live" buildings also resulted from the postulates adopted by the CIAM at the 4th Congress in 1933. in Athens. The most outstanding architects of the time, led by Le Corbusier, prepared the principles of modern design, whose main slogan was: "sun, space, greenery" These ideas were far from the conditions prevailing at the time life, even considered a luxury belonging to the richest city dwellers. It should be remembered that until the interwar period, the dominant urban development was dense, in closely adjacent tenement houses with outbuildings and backyards-wells. "More air, light and greenery"! These ideas began to come back into favor in the in our times, as the main goals of a sustainable city. Similarly anyway, it is with the idea of a fifteen-minute city. However, in both of these cases, we too often forget that it is the architect who is responsible for their creation, considered by many to be the "destroyer of the real life of cities". Although hated, he set trends in multi-family housing for the next few decades, indirectly fighting housing poverty in many countries. Erection of multi-family buildings in industrializing countries socialist, was a solution to the problem of the so-called housing gap, enabling accelerated industrialization. Buildings and apartments built in seventies and eighties of the last century, still provide good place to live, despite the undeserved bad reputation.

The aim of the article is to prove that the modernist ideas of Le Corbusier they were ahead of their time. Thus, the concept of a modernist city was presented according to Le Corbusier, and its links with the idea of sustainable development were indicated

cities. The inhabitants of modern cities fight for these goals, set by Le Corbusier and the goals of a sustainable city, i.e. for the comfort of living in the city. In order to achieve this goal, the authors made an attempt to define the city, presented the assumptions of a modernist city and an attempt to implement it in the conditions of the socialist economy. This not-so-successful attempt, mainly by emphasizing the number of built apartments, and not complex living conditions, contributed to the collapse of the idea of modernism. Today – in our opinion – it returns in the form of the concept of a sustainable city, the goal of which is the same as Le Corbusier's goal – the comfort of life for all residents.

Keywords: modernism, city, Le Corbusier, quality of life, space.